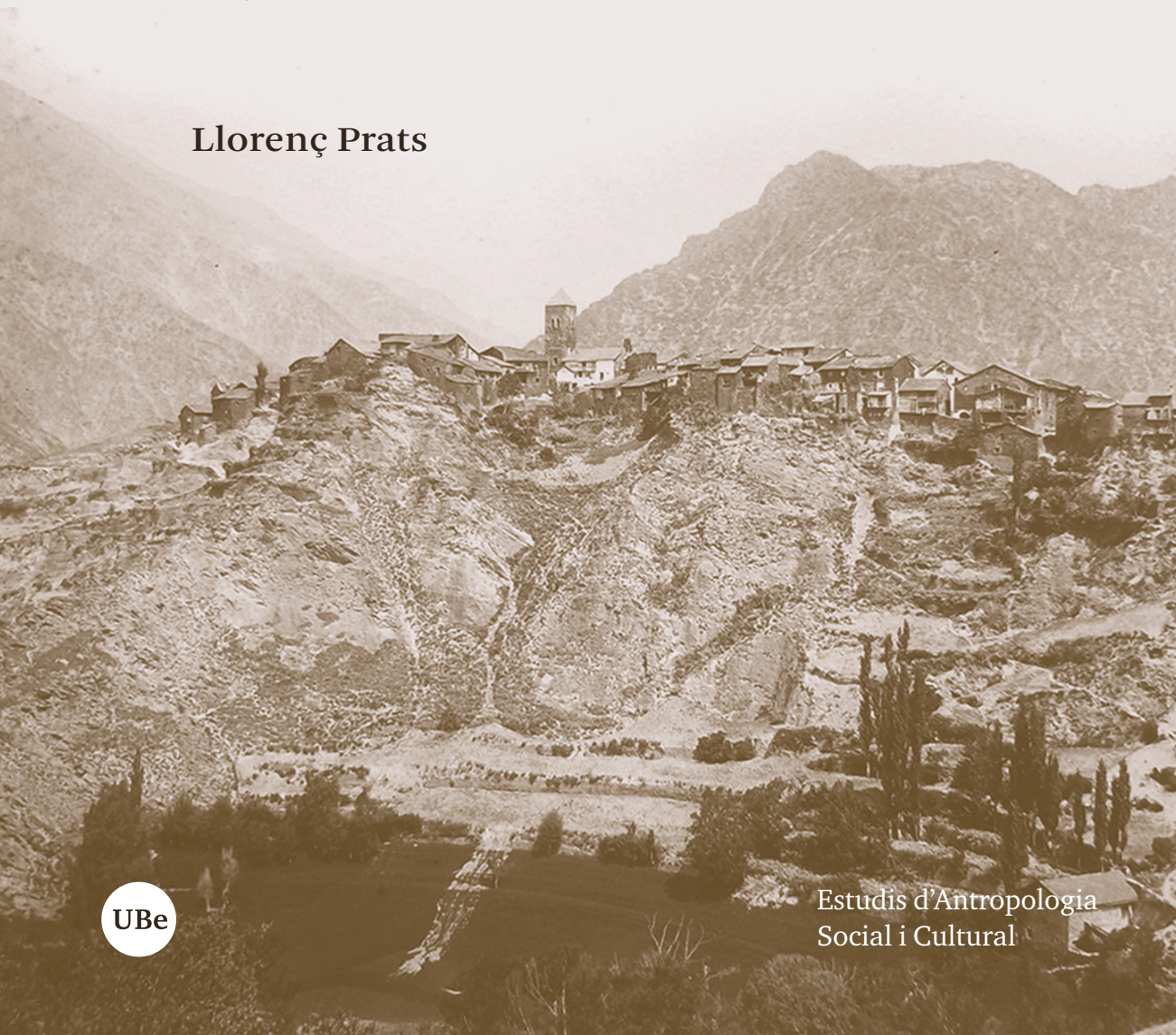

Artificis culturals

Tradició, patrimoni,
turisme

Llorenç Prats

UBe

Estudis d'Antropologia
Social i Cultural

Sumari

<i>Breu pròleg a l'obra de Llorenç Prats, per Saida Palou Rubio, Fabiola Mancinelli i Xavier Roigé Ventura</i>	9
<i>Nota introductòria, per Llorenç Prats</i>	15
1. La làmpada de Diògenes	23
2. Los precedentes de los estudios etnológicos en Cataluña, folklore y etnografía (1853-1959)	33
3. El folklore a Europa durant el segle XIX	43
4. El moviment de la Renaixença	59
5. El mite de la tradició popular	75
6. Cels Gomis i la cultura tradicional	107
7. Sobre el caràcter conservador de la cultura popular	135
8. Introducció a <i>La Catalunya rànica</i>	145
9. Vics i passions	155
10. El conflicte assistencial	187
11. L'origen de les tradicions	215
12. El concepto de patrimonio cultural	217
13. Los convenios con el Pirineo. Un «estudio de caso»	231
14. Concepto y gestión del patrimonio local	251
15. Museus locals per a què?	271
16. Presentació del dossier «Antropologia i turisme»	279
17. Patrimonio + turismo = ¿desarrollo?	283
18. La mercantilización del patrimonio: entre la economía turística y las representaciones identitarias	293
19. Turismo e identidad: un intercambio narrativo	303
20. La viabilidad turística del patrimonio	313
21. El patrimonio en tiempos de crisis	329
22. El caràcter màgic del patrimoni etnològic	347
<i>Fonts originals dels textos</i>	355

Breu pròleg a l'obra de Llorenç Prats

Sovint descrivim l'antropologia social no com una mera disciplina, sinó com un llenguatge, una mirada i un mètode per poder comprendre, explicar i potser canviar la realitat. Atribuïm a l'antropologia, o al *fer antropologia*, un sentit de responsabilitat i crítica social, així com una certa sensibilitat i preocupació per situacions i fets que considerem injustos. Així, més enllà de ser un exercici estrictament acadèmic, l'antropologia assumeix compromisos amb la societat i les persones que la constitueixen, i per això l'ofici d'antropòleg sovint demana a qui l'exerceix que hi posi tots els sentits. Llorenç Prats i Canals els hi ha posats tots, i en podem donar fe els qui el coneixem i hi hem treballat. Ha estat investigador i professor, però, sobretot, un mestre noble i generós. Ell i la seva obra no es poden entendre sense valors i actituds tan fonamentals com la implicació, el compromís, la perseverança i la tossuderia. Per dir-ho d'alguna manera, són el contrari d'un artifici, encara que el que ens ha volgut explicar a través de la seva extensa producció antropològica és que precisament *tot* pot ser considerat un artifici cultural. Com molts antropòlegs, la seva trajectòria científica i acadèmica ha anat evolucionant i aquest llibre és la mostra d'un llarg recorregut. Els seus grans temes han estat la tradició, el patrimoni i el turisme, qüestions que, si bé no sempre ha interrelacionat o estudiat de manera integrada, ha interpretat bàsicament a partir de la noció d'artifici o constructe cultural. Així, doncs, podem parlar de tres Llorenç Prats.

El primer és el de l'estudi dels folkloristes i la tradició popular del segle XIX i la construcció del discurs romàntic sobre la nació i la identitat catalanes. Els seus treballs entorn del moviment de la Renaixença l'endinsaren en una anàlisi històrica, política i sociocultural del que ell anomenà la Catalunya rànica. Com en el context d'altres ètnies privades d'institucionalització cultural i política sotmeses a un procés de dominació i aculturació, per a Llorenç Prats la cultura popular representa, sobretot a mans dels intel·lectuals vuitcentistes, la constatació de la supervivència de Catalunya; es dota així la cultura popu-

lar d'una gran significació i i de valor patriòtic. Per als folkloristes de finals del segle XIX i principis del XX (precursors, potser, de l'etnografia catalana), la mirada als costums (sobretot rurals) no es limitava a una descripció de fets i maneres, sinó a una interpretació dels valors i el caràcter *essencial* de la comunitat que donava lloc a *tradicions inventades*; també estudià el folklore europeu del segle XIX lligat a la tradició oral i al *descobriments dels pobles*. Un folklore, com a pràctica i neologisme, que neix a mitjan segle XIX i que comença a gaudir de certa prosperitat entre els estudiosos anglesos durant la segona meitat del segle XIX. En el marc de la pràctica de l'excursionisme català del tombant de segle, i en el del Noucentisme i de la política de la Lliga Regionalista de principi del segle XX, amb l'estudi de les institucions i dels homes dedicats a la «recuperació de la cultura catalana» (Marià Aguiló, Manuel Milà i Fontanals, Joan Amades, Josep Cortils i Vieta, Cels Gomis, Rossend Serra Pagès, Ramon Violant i Simorra, Aureli Capmany, Valeri Serra Boldú...), Prats constatà, entre d'altres qüestions, l'estreta relació entre l'estudi del folklore i la creació d'identitat. L'origen de les tradicions es deu a un *mite* i no es pot comprendre al marge dels interessos de la política i el conservadorisme catalans. Les recerques sobre aquestes qüestions —que Llorenç Prats desenvolupà sobretot durant els anys vuitanta i noranta— no són només una mirada al passat, sinó també al present de la societat catalana d'aquells anys, en què les circumstàncies polítiques abocaven a la forta reivindicació d'una identitat configurada en un passat, en uns mites. Evidentment, no es tractava només del cas de Catalunya, però en aquest cas els seus treballs esdevenien una vacuna davant la necessitat de construir una altra mena d'identitat, no pas la identitat basada en un treball romàntic, en certa manera «reinventat». Aquí, doncs, rau la transcendència política i social dels seus treballs, que proclamen una visió diferent de la societat catalana que explorà en un text fonamental, potser menys conegut. Es tracta del treball a partir de l'anàlisi de les topografies mèdiques, en què s'apropà a les tradicions i els costums des d'una perspectiva molt diferent: mentre que els folkloristes havien mitificat la societat del passat, els autors de les topografies descrivien una societat ben diferent, una realitat social vista des d'una perspectiva més material i més *real*, i, per tant, menys bucòlica.

Els treballs d'aquesta primera etapa —publicats al llarg de la dècada dels vuitanta i principi dels noranta en revistes i editorials principalment d'àmbits català i estatal— representen una contribució fonamental a l'estudi de la cultura popular, fins al punt que encara avui són una referència imprescindible per als estudiosos d'aquest camp. Ara bé, el concepte i l'estudi del folklore perden

ús i valor a partir de la dècada dels vuitanta del segle passat; el mateix Prats va reconèixer que, en part, això es podia explicar per la pèrdua d'algunes manifestacions i gèneres populars que en podrien qüestionar l'estudi, i, al mateix temps, per l'atribució d'un cert sentit despectiu al món del folklore, provocat per la instrumentalització política del franquisme i per una actitud de distanciament acadèmic de la mateixa antropologia, que s'aferrà a una concepció elitista imposada per la universitat i per la necessitat d'autorepresentació de l'antropòleg. Sigui per una qüestió de reflexivitat etnogràfica (l'objecte d'estudi i la seva *imatge* en el subjecte que l'estudia), sigui per un tarannà personal indiscutiblement contestador i inconformista, Llorenç Prats ha fet valuoses contribucions al pensament antropològic i, al nostre parer, encertades crítiques al sistema i al gremi que les representa.

El segon Prats és el del patrimoni cultural. De l'estudi del folklore transita a l'estudi del patrimoni, fet que donarà lloc a un compendi de textos que han deixat un pòsit i un reconeixement igualment incontestables en el camp de l'antropologia. Agafa la matèria patrimonial i, tal com havia fet amb el folklore i la tradició, en desmunta els engranatges per desvetllar les íntimes connexions entre els mecanismes de la seva activació i els agents de poder, el cos social i polític que el construeix. Dit d'una altra manera: el patrimoni, per a ell, no és previ a la seva construcció social i política, té un caràcter polisèmic (magnètic, diu) i la seva existència depèn sempre de processos de selecció i activació, i pot servir per conferir legitimitat a idees, ideologies, fets, estratègies, interessos, sistemes econòmics... Llorenç Prats problematitza un concepte i els seus usos i sentits, ontològics i pràctics. La seva aportació es considera pionera en aquest camp dels estudis antropològics a l'Estat espanyol i ha tingut una notable influència. En aquesta etapa, a més, Prats combinà la vessant d'acadèmic amb la d'activista del patrimoni. A la Universitat de Lleida (UdL) formà l'embrió de l'interès de l'antropologia catalana pels estudis sobre el patrimoni etnològic i els museus, i propicià les trobades entre museus i universitat. A l'etapa a la UdL la seva aportació va ser decisiva per desenvolupar el patrimoni etnològic, tant des d'una perspectiva teòrica com aplicada. Allí es va crear un nucli que després resultà determinant en els estudis sobre el patrimoni etnològic a Catalunya, i les seves contribucions resultaren definitives en la creació de museus, com ara l'Ecomuseu de les Valls d'Àneu. Després, en la seva etapa a la Universitat de Barcelona, i sobretot com un dels principals professors del màster en Gestió del Patrimoni Cultural i Museologia, el seu mestratge ha estat decisiu per a diverses generacions de professionals dels mu-

seus, que recorden amb molta estima els seus cursos en què descrivia i enuncïava els significats de patrimoni i cultura, i proposava una mirada crítica en aquests conceptes que ha marcat molts treballs i aportacions posteriors. Però la tasca de Llorenç Prats no es limita a la universitat: ha participat al llarg de tots aquests anys en comissions, comitès de museus i projectes de museus locals. Ha estat, com hem dit, un teòric del patrimoni que ha reivindicat que l'antropologia s'ocupi del patrimoni i, al mateix temps, un antropòleg que ha reivindicat que la perspectiva del patrimoni i els mateixos museus necessiten l'antropologia per poder-se desenvolupar sense caure en l'essencialisme.

En aquest camp d'estudi també ha analitzat (de manera crítica i apassionada, és clar) la funció dels museus, les relacions del patrimoni amb la identitat, les formes de representació i comercialització dels béns patrimonials i la seva gestió. En un dels seus textos més extensos i reconeguts, *Antropología y patrimonio* (1997), reconeixia que l'antropologia havia relegat a una qüestió marginal l'estudi del patrimoni en general, i que l'estudi del patrimoni etnològic (o de la cultura popular i tradicional) havia recaigut tradicionalment en els museòlegs. Fa vint anys se'n lamentava i també manifestava que calia que els antropòlegs participessin en estudis aplicats en aquest àmbit de coneixement i del turisme. Aquest text és, sens dubte, la principal aportació —fins ara no superada— sobre la interrelació entre patrimoni i l'antropologia. És una lectura fonamental per a tots els que s'inicien en el camp del patrimoni.

Un dels trets de Llorenç Prats ha estat la seva capacitat de reinventar-se. Per això arribem a un tercer Prats, en el qual el turisme ha estat el darrer dels seus grans àmbits de recerca. S'hi endinsa a partir del 2000, coincidint (no causalment) amb el creixement d'aquesta indústria arreu del planeta i amb la intensificació de les seves afectacions tant en societats emissores com en receptores. En aquest nou espai de treball integrat per diverses àrees de coneixement, Llorenç Prats conflueix i es nodreix dels treballs acadèmics provinents d'altres disciplines, com la geografia i la sociologia, més avesades a l'estudi del turisme que la mateix antropologia. De fet, en el seu entorn acadèmic immediat, es pot dir que comença un camí en solitari o gairebé en solitari quan s'interessa pel turisme. Una de les seves principals preocupacions té a veure amb els processos de mercantilització del patrimoni i el joc d'identitats que es produeix en els contextos turístics. Ha escrit, però, que allò més perjudicial per a la població local sotmesa a les dinàmiques del turisme no té a veure, especialment, amb qüestions d'identitat, sinó amb problemes relacionats amb l'habitatge, l'ús de béns i espais comuns i l'especulació econòmica relaciona-

da amb el sector turístic. Al mateix temps que ha denunciat les repercussions del turisme en la societat local, també ha qüestionat l'exposició turística del patrimoni i els discursos associats al creixement econòmic del territori i utilitzats per a la defensa o representació d'una suposada identitat. El turista pot ser *consumidor* i *productor* d'artificis culturals i al mateix temps *destructor* del patrimoni i dels elements intangibles de les societats que visita, però no per això Llorenç Prats ha portat l'estudi antropològic del turisme al terreny dels judicis i discursos ideològics o de discriminació del turista i de l'objecte d'estudi turístic. Com en la resta de temes als quals s'ha enfrontat, ho ha fet des del rigor, el contrast i la crítica, amb la voluntat tant de contribuir al coneixement científic com de revertir-lo a la pròpia societat a la qual es deu tot investigador.

La trajectòria intel·lectual i la producció acadèmica de Llorenç Prats, de la tradició al patrimoni i del patrimoni al turisme, no s'ha limitat als estudis merament teòrics i científics, sinó que també ha trobat espai per a la divulgació i la transferència de coneixement i, sobretot, per a l'ensenyament i la formació universitària. Ha estat, sens dubte, un excel·lent professor en tots els sentits, i això ho podem reconèixer tots els que hem assistit als seus cursos. Segurament estem d'acord que els temes que ocupen les nostres recerques no són aliens a les preocupacions, inquietuds, aficions i caràcter personal de cadascú. En el cas de Prats, un home que estima el seu territori i la forma com s'habita, es pensa i es representa, no és estrany que els viaranys de l'acadèmia l'hagin portat a l'estudi de la cultura popular, el patrimoni i el turisme, produïts o productors d'artificis.

Escrivim aquest modest pròleg a la vastíssima obra de Llorenç Prats —una bona representació de la qual es recull en aquest llibre— no amb la voluntat de ressenyar o valorar allò que altres antropòlegs i científics socials ja han destacat perfectament del seu treball, sinó amb la il·lusió de retornar als vells i nous lectors una panoràmica de conjunt del seu llegat acadèmic.

En la «Nota introductòria» que ell mateix escriu en aquest llibre, justifica la selecció dels textos que s'hi inclouen i en detalla alguns aspectes. Ningú millor que ell pot presentar i explicar el seu pensament. Mentrestant, els qui signem aquest pròleg, que hem estat estudiants o companys de departament de Llorenç Prats en algun moment, ens sentim orgullosos del seu llegat, del qual també som deutors. Tots tres hem estat profundament influenciats i marcats no només pels seus treballs i les seves recerques, sinó sobretot per la força transmesa en reunions, seminaris i discussions sobre les seves propostes.

Si ens hem dedicat a l'estudi del patrimoni cultural (Xavier) o del turisme i les seves relacions amb el patrimoni (Saida i Fabiola), ha estat gràcies a ell. Aquest pròleg vol ser un reconeixement públic, el reconeixement que podrien fer moltes altres persones: companys i companyes dels departaments de la UdL i de la UB on portà a terme les seves recerques i classes, però sobretot alumnes. Els universitaris ens devem especialment a l'alumnat i l'empremta de Llorenç Prats han estat profunda en diverses generacions. Les obres, els treballs, les publicacions científiques són importants i els lectors podran trobar-les en aquest llibre. Però més enllà d'això hi ha la influència exercida en hores i hores de classes i de cursos que són, en certa manera, el «patrimoni immaterial» d'un professor. I el de Llorenç Prats és immens.

SAIDA PALOU RUBIO
Institut Català de Recerca en Patrimoni
Cultural de la Universitat de Girona

FABIOLA MANCINELLI
Universitat de Barcelona

XAVIER ROIGÉ VENTURA
Universitat de Barcelona

Nota introductòria

Aquest llibre és una recopilació d'articles, capítols i fragments de llibres meus, o compartits, que tracten principalment tres temes: la tradició, el patrimoni i el turisme. Sovint els temes es barregen i en els articles hi surten altres qüestions, però aquests tres conceptes són l'eix vertebrador de tot plegat. Vaig proposar el títol *Artificis culturals* per englobar-los, no perquè aquesta idea ho expliqui tot, sinó perquè el fet de constituir veritables artificis culturals és substancial a tots tres fenòmens i, sense tenir-ho en compte, no es poden entendre correctament. A més a més, és en gran part el seu caràcter d'artificis culturals el que va fer que els dediqués la pràctica totalitat de la meva carrera com a antropòleg, especialment en el vessant de la recerca.

En certa manera, podríem dir que tota la cultura és un artifici. Si més no una construcció social, evidentment. Crec que era Lévi-Strauss —cito de memòria— qui deia que el parentiu —una de les estructures o institucions primordials de les societats— no és el mer reconeixement dels vincles biològics de consanguinitat i afinitat, sinó una construcció social que manipula aquests vincles —els dota de jerarquia i significació— per establir a partir d'ells, i d'altres que se'ls assimilen, un espèc entrellat de drets i deures i tota mena de fluxos. La cultura és un artifici en la mesura que és artificial, per oposició a la natura —i sense entrar en altres consideracions—. Però aquí, com tantes altres vegades en què volem anar al fons de les coses, topem amb el llenguatge. A l'artifici, les convencions lingüístiques li atribueixen una certa intencionalitat, com una voluntat d'enganyar, que ja m'està bé per als temes que tractem. Perquè tant la tradició com el patrimoni i el turisme són construccions socials, elaborades a partir de la invenció i l'oblit —intencionadament selectius, en els dos casos—, de la jerarquia i del consens per a finalitats diverses, però amb pretensió o proclamació d'immanència o connaturalitat.

Els artificis culturals que jo he estudiat gairebé sempre estan relacionats amb la identitat, específicament amb el que en podríem dir la identitat nacio-

nal constituent: la nació, el país, el poble, la pàtria, la tribu..., variacions d'un mateix concepte segons l'espai, el temps i el punt de vista que ens convingui. De tot plegat ja es pot induir que la identitat mateixa també és un artifici, o una construcció social, depèn de qui, com, quan, on i per a què la defineixi i la invoqui. Això no li resta cap legitimitat ni cap autenticitat. Les construccions o artificis socials són tan reals com la mateixa natura, i no tan diferents, si més no de la natura filtrada per la nostra cosmovisió. La identitat és com la religió, les ideologies..., fets socials i, per tant, construïts, artificials.

Darrere dels fets socials hi ha necessitats. Darrere de la identitat hi ha la necessitat de conviure en el temps i en l'espai, de cooperar —encara que sigui de manera desigual— i, per tant, de definir un nosaltres en oposició als altres. I aquesta definició, variable, diversa, de vegades confrontada, genera discursos, o el que ara se'n diu relats, la preeminència dels quals depèn, en última instància, del poder —el gran *quid* de la convivència—, de qui l'acumula i se'n serveix, d'on, quan, com i per a què l'utilitza.

Així, doncs, es podria dir també que els escrits recollits en aquest llibre tracten de la identitat, o del poder, encara que temo que qualsevol llibre de ciències socials aborda aquestes qüestions d'una o altra manera. M'ha interessat més remarcar l'especificitat de l'artifici, un artifici relacionat, en el cas de la tradició, molt específicament amb la construcció romàntica de la nació, un mecanisme que estudio a Catalunya però que, realment, s'ha estès per tot el món. En el cas del patrimoni, podríem dir que es relaciona especialment, d'una banda, amb la consolidació de les nacions estat, però també amb les identitats locals, en un sentit, i amb les identitats globals, en un altre, com seria el cas —almenys en teoria— de la pretensió de la Unesco de crear un repertori d'indrets, objectes i manifestacions catalogades com a patrimoni de la humanitat. El turisme és un artifici orientat al negoci: el dels que exploten directament o indirectament tot el llarg reguitzell de serveis turístics i el negoci de les destinacions afavorides per l'afluència de turistes consumidors. El turisme és el negoci de la felicitat i la seva destinació genèrica és el paradís. La necessitat que alimenta el turisme és la d'experimentar el paradís —o allò que més s'hi assembla— en vida. Per tant, cada destinació turística intenta ser la versió més genuïna possible del paradís, i, per a això, es val de recursos naturals, climàtics i paisatgístics. Però el paradís té moltes cares i, així, hi ha destinacions que ofereixen un paradís de natura exòtica, o d'aventura, de luxe, de relax total..., o un paradís gastronòmic, sexual o cultural. Sovint amb diverses d'aquestes característiques associades. I aquí és on el turisme es creua amb la

tradició i el patrimoni, que poden funcionar com a atractius turístics i, per tant, poden implicar les comunitats locals i nacionals.

En resum, turisme, tradició i patrimoni són tres artificis culturals que sovint es troben, complementàriament o conflictivament, i que, en tot cas, constitueixen tres camins tan bons com altres per endinsar-se en la complexitat de la cultura humana. Són els que he seguit jo.

Passo a detallar el perquè dels textos triats i de la seva ubicació.

El primer text, «La làmpada de Diògenes», és relativament recent: pertany al llibre d'homenatge a Joan Prat amb motiu de la seva jubilació. Hi explico per què, des del Seminari de Cultura Popular de l'Institut Català d'Antropologia (ICA), ens vam començar a interessar per aquestes qüestions (cultura popular, museus etnològics, etc.), abans de l'any 1980, i com es va anar desenvolupant tot: la meua tesi de llicenciatura, els llibres que vam fer conjuntament amb Joan Prat i Dolors Llopart... L'he posat en primer lloc perquè crec que és molt útil per contextualitzar els textos que venen a continuació.

El segon text, «Los precedentes de los estudios etnológicos en Cataluña, folklore y etnografía (1853-1959)», és, de fet, un resum de la meua tesi de llicenciatura. El que s'inclou en aquesta recopilació és la traducció al castellà d'un article que vaig publicar a la revista *Ciència* l'any 1982. Encara que l'edició sigui més tardana, és més còmoda de llegir que la primera i penso que hi vaig corregir alguna errada.

Els textos tercer, quart i cinquè procedeixen d'*El mite de la tradició popular*, un llibre que és una reelaboració de la meua tesi doctoral. Va ser guardonat amb el premi Xarxa d'assaig i publicat a Edicions 62 l'any 1988. Si a la tesina havia estudiat la història dels folkloristes catalans tot al llarg del corrent principal de la disciplina de manera força descriptiva, a la tesi vaig aprofundir en els folkloristes del segle XIX i la seva implicació en la creació del discurs romàntic sobre la nació. Vaig escriure el llibre (avui descatalogat i introbable) just acabada la tesi i vaig utilitzar-la, sí, però amb molta autonomia (la tesi tenia mil pàgines i el llibre, dues-centes). N'he agafat els capítols referits al folklore europeu durant el segle XIX i al desenvolupament del moviment de la Renaixença perquè em semblen interessants en ells mateixos. I també tota la part final on s'intenta caracteritzar el mite de la tradició popular tal com es dibuixa al segle XIX. No he agafat cap dels seus capítols interiors sobre la trajectòria dels folkloristes catalans del segle XIX perquè ja n'hi ha un exemple en el

text sisè, dedicat a Cels Gomis, amb més aprofundiment del que li vaig poder dedicar al llibre. Es tracta de «Cels Gomis i la cultura tradicional», estudi preliminar de *La bruixa catalana*, d'aquest mateix autor.

El setè text, «Sobre el caràcter conservador de la cultura popular», escrit mentre elaborava la tesi, avança conclusions i també derivades posteriors, que reprendré més endavant. És menys acadèmic, molt lliure, i això em permet dir coses que no podia escriure a la tesi.

El vuitè, el novè i el desè textos corresponen al meu llibre *La Catalunya rànica*. El vaig escriure just després de la tesi per demostrar —contra el que deien alguns crítics— que els folkloristes i altres escriptors de l'entorn del moviment de la Renaixença no es limitaven a retratar la realitat de la vida del poble amb un cert to romàntic, sinó que, per acció i omissió, s'inventaven una veritable arcàdia pairal. Per demostrar-ho, calia recórrer a una altra tradició que ens mostrés una cara alternativa del poble. I això ho vaig trobar en l'higienisme, específicament en les topografies mèdiques, que constitueixen el gruix de la informació etnogràfica d'aquest llibre. *La Catalunya rànica* havia de sortir l'any 1990, com a molt tard, però, coses de la universitat, em vaig anar endarrerint i no va estar llest fins el 1996. N'he triat la introducció, en què se n'expliquen el què, el perquè i el com, i dos capítols de la part més etnogràfica, en què parlen els metges. Hi ha molts temes, però aquests m'han semblat especialment atractius, si més no per desempatxar-nos de tanta Catalunya pairal. No n'he agafat cap dels capítols de context sobre l'higienisme o les topografies mèdiques perquè són una font a la qual després no he tornat.

«L'origen de les tradicions» és un breu text de dues pàgines per cloure aquesta línia de recerca. Amb aquest article i amb el dossier que el segueix —que aquí no es reproduïx—, que es va editar a la mateixa revista i del qual vaig tenir cura jo mateix, però que està format per articles encarregats a diversos especialistes, es pretén donar per acabada qualsevol visió essencialista de les tradicions.

El meu interès acadèmic pel patrimoni cultural va començar a la Universitat de Lleida a finals dels anys vuitanta. Els primers actes acadèmics i publicacions respecte a aquesta qüestió daten del 1989. Durant els anys següents m'hi vaig dedicar intensament: vaig fer diverses publicacions, vaig coordinar simposis sobre el tema en congressos d'antropologia i em vaig encarregar de reformular el projecte de l'Ecomuseu de les Valls d'Àneu i, després, d'elaborar el Pla d'Ordenació Patrimonial del Pallars Sobirà. De tots dos es parla més endavant. En aquest context és rellevant l'article dotzè, «El concepto de

patrimonio cultural», publicat a *Política y Sociedad*, perquè és l'article bàsic en què s'explica el model de legitimació, posada en valor i activació del patrimoni. És el mateix contingut del primer capítol del llibre *Antropología y patrimonio*, capítol que vaig publicar també a la revista perquè tingués més difusió. I certament en va tenir, tot i que al principi no es podia trobar digitalment. Aquest model surt després molt succintament en altres articles, a mode de recordatori, però només és desenvolupat aquí.

El tretzè text és la part referida al Pallars d'aquest mateix llibre —tot i que no es diu mai d'on es parla—. Hi ha l'explicació de les idees bàsiques de l'Ecomuseu de les Valls d'Àneu i també les del Pla d'Ordenació Patrimonial del Pallars, i els motius pels quals en un cas van prescindir de nosaltres a l'hora de desenvolupar el projecte i en l'altre, tot i els grans elogis que el projecte va rebre un cop acabat, el van ignorar completament, fins al present. Crec que, com a estudi de cas i avís per a navegants, té força interès. De la resta del volum no hi incloc res més (encara es pot trobar amb normalitat a les llibreries). De tota manera, el més essencial de la part teòrica es desenvolupa en altres articles meus i d'altra gent. A més, aquí ja va apareixent clarament el tema del turisme.

El text catorzè, «Concepto y gestión del patrimonio local», és, com el seu nom indica, una reelaboració teòrica i metodològica de la conceptualització i gestió del patrimoni en el món local, que és força coneguda i ha voltat molt. L'ICA el va reeditar en un *Quaderns-e* dedicat al patrimoni, però aquí incloem l'original.

El text quinzè, «Museus locals per a què?», té un aire provocador, molt del meu gust, més que més si tenim en compte que va ser llegit a la reunió plenària de directors i directores de museus de la Xarxa de Museus Locals de la Diputació de Barcelona.

El text setzè, «Presentació del dossier “Antropología i turisme”», requereix una explicació més detallada. L'he triat per fer de davantal de l'àmbit del turisme. Més enllà del meu interès pel turisme en relació amb el patrimoni, vaig voler obrir una línia de treball en antropologia del turisme en ella mateixa. Vaig contactar amb alguns autors de països mediterranis amb la idea de fer una xarxa, i vaig preparar el dossier que en aquest text presento, que havia de sortir el 2001. Vaig agafar-me un any sabàtic per dedicar-m'hi, vaig demanar un ajut, que em van donar, i llavors vaig tenir un accident cardiovascular greu: operació i repòs, després recuperació i... l'any sabàtic perdut. I, amb ell, el projecte i, fins i tot, les meves ganes d'encapçalar projectes massa exigents.

Aquest davantal reflecteix les intencions del que no va ser. I els articles que el segueixen, a la revista —Simmonicca, Michel, Santana...—, són, en part, testimoni de la feina que hi havia per fer i la nul·la coordinació de tot plegat.

El text dissetè, amb un títol curiós, «¿Patrimonio + turismo = desarrollo?», és una reflexió lliure sobre aquesta equació, implícita en tants projectes, que l'editor de la revista *Pasos* em va permetre. Curiosament, tot i la seva heterodòxia —o potser precisament per això—, és un dels meus articles més citats.

Del text divuitè fins al vintè es tracten diferents aspectes de la relació entre turisme i patrimoni, amb més èmfasi en una cosa o en altra segons els casos: l'embastardiment o no del patrimoni per causa del turisme a «La mercantilización del patrimonio: entre la economía turística y las representaciones identitarias»; el paper del turisme en el discurs identitari a «Turismo e identidad: un intercambio narrativo», i la casuística de l'aprofitament turístic del patrimoni a partir de diversos paràmetres a «La viabilidad turística del patrimonio». Segurament, amb tots aquests textos i uns quants més es podria fer una única publicació sobre el tema.

Els textos vint-i-unè i vint-i-dosè tornen a ser articles libèrrims, fruit d'encàrrecs, però que tant l'un, «El patrimonio en tiempos de crisis», com l'altre, «El carácter magmático del patrimonio etnológico», han tingut molt bona acollida. Podríem dir que aquí el focus es torna a posar en el patrimoni, però la reflexió sobre el turisme hi és ja de manera connatural.

L'edició d'aquest llibre ha estat una iniciativa de l'amic i company de departament durant tants anys Xavier Roigé, amb qui hem compartit anhels tant a Barcelona com a Lleida, molt especialment l'afany per tirar endavant i dotar de la màxima qualitat possible el màster en Gestió del Patrimoni Cultural i Museologia de la Universitat de Barcelona. I també, en peu d'igualtat, de dues estimadíssimes becàries i antigues doctorandes, ara professores i investigadores: Saida Palou, investigadora a l'Institut Català de Recerca en Patrimoni Cultural i professora a la Universitat de Girona, i Fabiola Mancinelli, professora i investigadora a la Universitat de Barcelona. Totes dues, juntament amb Camila Bustos, que ara exerceix al seu Xile natal, i amb la meua dona, Sole Jiménez, van ser les primeres que, realment, van començar a investigar i a dedicar la seva carrera acadèmica a l'antropologia del turisme. Fruit d'aquesta dedicació són les publicacions *Barcelona, destinació turística* (2012), de Saida Palou, un resum de la tesi doctoral homònima amb què va guanyar el Premi

Ciutat de Barcelona el 2011, i *Zafmaniry: l'invention d'une tribu* (2017), de Fabiola Mancinelli, reelaboració també de la seva tesi doctoral publicada a París per L'Harmattan. Elles, entre molts altres però amb especial excel·lència, han començat a fer veritable antropologia del turisme al nostre país i em sento feliç d'haver-les induït a seguir aquest camí.

La Saida i la Fabiola han estat les veritables gestores d'aquesta recopilació. Elles m'ho van venir a proposar, juntament amb el Xavier Roigé, i elles s'han encarregat tant de treballar amb Edicions de la Universitat de Barcelona com d'aconseguir tots els permisos i fer la resta de tràmits, si bé m'han deixat, això sí, total llibertat per fer la tria de textos, la responsabilitat de la qual, doncs, és del tot meva. Expresso també el meu agraïment al Departament d'Antropologia Social i Història d'Amèrica i Àfrica de la Universitat de Barcelona, i al seu director i amic, Oriol Beltran, que, en definitiva, han fet possible aquesta publicació —em consta— amb voluntat i afecte.

Aquest llibre em fa una il·lusió especial. Quan em vaig haver de jubilar, abans del que estava previst, de la Universitat, vaig declinar qualsevol mena de «ritu de pas» cap a la meva nova condició. Ni els més institucionals (diplomes, medalles...), ni tan sols els actes acadèmics o lúdics que pensaven organitzar els meus amics i companys del Departament. Sempre he trobat forçades aquestes coses. Respecto absolutament que hi hagi persones per a les quals siguin entranyables i gratificants, però a mi més aviat em generen rebuig. Aprecio molt l'afectivitat, moltíssim, però espontània, no institucionalitzada.

En canvi, el llibre (aquesta mena de llibre) em va semblar una gran idea. De vegades, sobretot quan es jubila una figura principal, es publiquen obres d'homenatge amb articles de col·legues d'arreu, tot configurant una mena de miscel·lània. Jo he participat en alguns d'aquests llibres i ho he fet de gust. Quan no em venia de gust, he declinat l'ofertament de participar-hi. Però això, que representa un esforç afegit a la tasca habitual per a tots els que hi contribueixen, em sembla bé en el cas de persones realment rellevants, que han tingut una influència clara en el desenvolupament o la institucionalització de la disciplina. Òbviament, no és el meu cas. Si s'hagués de fer un llibre d'homenatge per a cada professor que es jubila, no faríem res més.

Aquesta opció, altrament, em sembla molt útil i generalitzable. En el cas de la gent de la meva generació encara més, perquè les nostres publicacions estan a cavall de l'analògic i el digital i, en molts casos, són difícils de trobar. A més a més, la pròpia dinàmica acadèmica porta a publicar segurament més